

Ronsefael

door Dr. A. VAN LOEY.

Ronsefael is de naam van een personage in het zestiende-
eeuwse *Esbatement van Tielebuijs, die een jaer te vroeg*
gheboren is ende wert herdraghen.

Een verklaring van die naam is, voor zover ik weet,
nog niet gegeven. Dr. M. De Jong, de jongste uitgever
van het stuk (1), vermeldt blz. 123 van zijn uitgave :
„*Ronsefael* betekent vermoedelijk : sukkel, „duijpen”.
„*Kalff, Gesch. der Nederl. Letterk., III, bl. 165, wijst op*
„de overeenkomst met de naam van een duivel, *Runtzifall,*
„in een „*Tragoedi*” van 1551, maar in deze richting was
„niets te vinden.” Enige opheldering verkrijgen we even-
min van Dr. F. A. Stoett, die in de *Nieuwe Taalgids,*
jrg. 29, 1935, pp. 173 vv., inz. pp. 174-175 voor ons stuk,
enkele verklarende nota's over zestiende-eeuwse teksten
heeft ten beste gegeven.

De Jong's verklaring „sukkel” steunt op de bijstelling
een dwijpen, welke in de eerste regel vóór vers 1 in de
tekst van het esbatement voorkomt. Een *duipen* is, blij-
kens het Woordenboek der Nederl. Taal, 3, II, 3595, een
sukkel, een stakker, lijs, lummel. De eerste betekenis is
waarschijnlijk : iemand die met een gebogen hoofd loopt,

(1) Dr. M. DE JONG, *Drie Zestiende-eeuwse Esbatementen* (Tiele-
buijs / De blinde die tgelt begroef / De luijstervinck), Amsterdam,
H. J. Paris, 1934.

dan : iemand die geneigd is zich onder anderen te buigen. Kiliaen vermeldt *duypen*, *duyper* „homo submissus”, Plantin : „un niez, un lourdaud”.

Waar komt nu die naam Ronsefael vandaan? We staan hier op het uiteraard gevaarlijke terrein der naamgeving (1). Onze naam zal wel een „singuläre” oorsprong hebben. Iets anders dan de bekende plaatsnaam uit de ridderroman van Roeland kan die naam nochtans bezwaarlijk zijn. Daarom is het geboden eens in die richting te zoeken.

De stof der ridderromans moet in de 16de eeuw goed bekend zijn geweest. De ridderromans immers beleefden een nieuwe, zij het dan ook andere, bloei onder de vorm van prozaromans of volksboeken. Reeds in de 14de eeuw waren romans in proza omgewerkt. In de 16de eeuw getuigen deze romans van de gezonken smaak op het gebied der letteren, ze verschijnen niet meer voor de hoofderidderwereld, doch voor de gemeenschap die bewondering had voor wonderbaarlijke avonturen. Vooral door de druk werd de bekendheid met de stof verspreid (2). Zo verschenen o. m. De *Historie van de vier Heemskinderen* (1490), *Een schoone Historie gehyeten Sydrac* (1495), *Een schoone Hystorie van Margrieten van Lymborch* (1516). Aldus ook in het begin der 16de eeuw, te Antwerpen bij Willem Vorsterman *Den droeflijcken strijt opten berch van Roncevale in Spaengien geschiet, daer Roelant ende Olivier metten fleur van Kerstenrijck verslagen waren* (3).

Het is dus niet onmogelijk dat onze held grote bewon-

(1) Overzichtelijk bij C. G. N. DE VOOYS, *Inleiding tot de studie van de woordbetekenis*, Groningen-Batavia, J. B. Wolters, 1938, p. 21 vv.

(2) Over prozaromans : J. TE WINKEL, *Ontwikkelingsgang der Nederl. Letterkunde*, II², 1922, pp. 300-321 ; J. VAN MIERLO, *De Middelnederl. Letterkunde van omstreeks 1300 tot de Renaissance*, Antwerpen-Brussel-'s Hertogenbosch, 1940, p. 315 vv., en bibliogr. p. 324 (*Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden*, II).

(3) Nieuwe druk door G. J. BOEKENOOGEN, Leiden, 1902.

dering had voor de roman van Roncevale (de naam prijkt in de titel!) en dat hij er zijn mond van vol had. Wat wonder als men hem Roncefael noemde! De benaming zal naar het overheersend kenmerk met een spottende bedoeling zijn gegeven, omdat de vader van Tielebuijs zich onuitstaanbaar zal hebben gemaakt met zijn bewondering voor Roncevale.

Maar er kunnen verschillende overheersende kenmerken zijn, zodat wij ook in een andere richting kunnen zoeken. De naam Roncefael kan nl. ook zijn oorsprong hebben naar het uithangbord van het huis waar onze held in woonde. Men weet dat Gerbrand Adriaensz Brederoo in den beginne (in een sonnet, in de Klucht van de Koe) ook tekende *in Brederoo*, evenals zijn vader, en wel naar het huis waar zij in woonden (1).

Namen nu uit de ridderromans waren in Brabant (2), en bepaaldelijk te Brussel, niet ongebruikelijk. Een rederijker, met name JANNE STEENMAER alias PERCHEVALE († 1523), die o. m. *Le Chevalier délibéré* van Olivier de la Marche onder de titel *Den Camp van der Doot* heeft vertaald, heette ook *in Peertchevale* (3).

Vergelijk hiermee nog de volgende citaten :

1342 *Johannes dictus vanden broeke & peercheuale filius eius contulerint... ghiserberto dicto taye ad opus pauperum domesticorum beate gudile bruxellensis duo demestadia (sic) in domibus superstantibus sitis apud eerpse...* (B 203, fol. 86, n° 518; Arch. Openbare Onderstand, Brussel);

(1) J. TEN BRINK, *Gerbrand Adriaensz Bredero*. Inleiding en Levensbeschrijving (Leiden, A. W. Sijthoff), 2^e druk, p. 20 v.

(2) Zoals bekend is het Eshatament van Tielebuijs Zuidnederlands van oorsprong (Diesters?); DE JONG, o. c., p. 3.

(3) L. WILLEMS in *Versl. en Mededeel. Kon. Vlaamsche Academie (Gent)*, 1936, 767 vv.; W. VAN EEGHEM, *Rev. b. philologie et histoire*, XIV, 1935, 445; P. DE KEYSER, *Tijds. Leiden*, 53, 1934, 269 vv.

1356 *Heinrec pierchevale xxv. s. payments op huus ende hofstad gheleghen jeghen tbachuus tuschen goesens van meldert ende jans wilden* (B 211, fol. 21 r°, ib. ; cheins, s. v. Molenbeke prochie, verschuldigd aan de huusarmen van de prochie van Sinte Goedelen) ; — *Item jan peercheuale xx. s. payment op huus ende hofstad ghelegen jeghen jeghen* (sic) *tbachuus ouer van den wiingarde tuschen janne leeder ende heine pierchevale* (ib.) ;

1375 *Item Jan van Cobbegem op een hofstat metten husingen daer opstaende ghelegen inde peperstrate dat peertseuael heet... ij. s. p.* (ib., CSP. 13, fol. 6 r°).

Nog andere namen dan Peertsevael zijn er in het Archief van de Brusselse Openbare Onderstand te ontdekken :

1364 *op de heergracht tusscen der porte vander tafelronde ende kateline gode van lymborch* (Inf. Ceinsb. 281, fol. 14 r°) ;

1370, te Londerzeel : *neuen landseloets bosch van ursele* (B 213, fol. 72 r°).

Peertseval, Lanseloet, Tafelronde : namen dus uit de Britse romans, te Brussel in allerlei gebruik in de 14de eeuw. Daarnaast nog namen uit de Karelromans reeds aan het eind van de 13de eeuw : 1288 *Will(elmi) dicti Rolant*, te Anderlecht (ib., chartr. Inf., 267) ; 1299 *Oliueri corenman*, te Dworp (Ch. St. Jean, 45).

Uit dit alles blijkt dus ten overvloede dat namen uit de ridderromans best als huisnamen in gebruik waren in Brabant in de 14de eeuw en zeker later nog. Een persoonsnaam Ronsefael naar een huisnaam is dus niet onmogelijk !

Maar, er zijn toch nog andere overheersende kenmerken. En boven gegeven verklaringen bevredigen me nog niet helemaal. Want we moeten ook rekening houden met het karakter van Ronsefael : hij is immers, blijkens de tekst zelf, een duijpen, een sukkel „un niez”. Laten wij daarom eens in een derde richting zoeken.

De zoon Tielebuijs wil trouwen, maar de vader Ronsefael

stemt er niet in toe. De vader wil de zoon nog als een kind behandelen, maar deze is intussen rijp geworden en heeft vat op zijn vader door hem in zijn materiële belangen te schaden : hij zal zijn huisraad stukslaan. De vader meent dan zijn zoon te misleiden ; hij gaat verder dan het spreekwoord : dat zijn zoon nog nat achter de oren zou zijn, ja : hij moet herdragen worden. Vader bedoelt : je bent te jong, te vroeg geboren ; de zoon wil dan werkelijk herdragen worden en gehoorzaamt verder vader nog niet. Deze heeft dus geen gezag over zijn zoon. Hij is daarenboven een niet zeer respectabel personage, daar hij ook ineens wil trouwen en een oogje heeft op sommige mooie meisjes. Als een oude schuur in brand schiet... „Zot !” : zou de Vlaming zeggen.

Wel, in een *Schoon Tafelspel van drie personagien*, te weten Een Prochiaen, gheheeten Eygen ghemack, Een Coster gheheeten Menschelijk mensché, Een Wever, gheheeten Evangelis verstant, en dagtekenend uit 1538-40 (1), lezen wij in de mond van de koster, die tegen de Lutherse wever geen gelijk kan halen :

vs. 327 vv. Wat sou icker af seggen, hy heeft den duyvel in, Soo sy alle doen, dese Luyterianen.

Wech, pact u na Ronse en laet u daer bemanen,

Want ghy hebt hier genoeg van uwer Schriftueren gebrieft.

Bemanen is belezen. Men gaat, schrijft de uitgever, L. M. van Dis, p. 271, te Ronse ter bedevaart tegen krankzinnigheid, en haalt I. Teirlinck (*Z.-O.-Vl. Id.* III, 31) aan : „Opdem boek te Ronse staan”, zinneloos zijn.

Dat is waar. De Hl. Hermes werd uit de omstreken van Aken in de 9de eeuw naar Ronse overgebracht. In de A: A. S. S. ad 28 Augustus (p. 150, n° 37, D-E) leest men :

(1) L. M. VAN DIS, *Reformatorische Rederijkersspelen uit de eerste helft van de zestiende eeuw*, Haarlem, Vijlbrief, 1937.

Locus (= Ronse) autem est celeberrimus eo quod multi peregrini male affecti ad S. Hermetis memoriam adventent, & frequenter restituti ac sani discedant. Typisch is het voorbeeld : *Anno MCCCXCII Carolus VI Galliae rex aeger statuam suam, ex cera confectam, dono misit Rotnacum ad S. Hermetem, & sanitatem recuperavit.* Aldus, staat er verder te lezen, tenminste naar Meyerus in de *Annales (rerum flandricarum, a^o 1561, fol. 211 v°)*, die er echter aan toevoegt : *quamquam per crebras vices et intervalla maneret phreneticus, adeoque laboraret, ut neminem agnosceret.*

De laatste opmerking daargelaten, blijkt Ronse in de 16de eeuw (en vroeger wellicht ook al) wel bekend te staan als bedevaartplaats tegen krankzinnigheid. Ligt het dan niet voor de hand in de naam *Ronsefael* een, weliswaar niet zeer vernuftig, woordenspel te zien, maar dat toch zeer in de trant der zestiende-eeuwse rederijkersspelen was (1)?

(1) Denk aan de woordspelingen in het *Tafelspel van Twee Sotten*, uitgegeven door W. VAN EEGHEM, *Drie Schandaleuse Spelen* (Antwerpen, De Sikkel, 1937), pp. 27 vv. (*duyven* voor *arduynen*, vs. 95 ; *basten oft corden* voor *steenen abasten*, vs. 99 ; *stael oft yser* voor *cristal*, vs. 106 ; *nosten steenen* voor *hostiën*, vs. 170).
